

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1852810

Yurt Dışına İşçi Göçünün Geride Kalan Kadınlar Üzerindeki Sosyopsikolojik Etkileri*

Sociopsychological Effects of Labour Migration Abroad on Woman Left Behind

Damla TOPÇU^{a**} İrem Sultan KALENDER^b

^a Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksek Okulu, Elazığ / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-1594-6806

^b Mezun Öğrenci, Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksek Okulu, Elazığ / TÜRKİYE
ORCID: 0009-0006-5545-3711

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Başvuru tarihi: 31 Aralık 2025
Kabul tarihi: 31 Mart 2026

Anahtar Kelimeler:
Göç,
Yurt Dışı,
İşçi Göçü,
Geride Kalan Kadın.

ARTICLE INFO

Article History:
Received: December 31, 2025
Accepted: March 31, 2026

Keywords:
Migration,
Abroad,
Labour Migration,
Woman Left Behind.

Bu araştırma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2023/19 sayılı oturum ve 36 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

ÖZ

İşçi göçü, kendi ülkelerinde iş bulamayan veya işlerinden memnun olmayan bireylerin iş aramak için başka ülkelere göç etmesini ifade etmektedir. İşçi göçü, hem göç edenler hem de geride kalanlar üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Bu çalışma, erkek işçi göçünün kadınlar üzerinde yarattığı sosyopsikolojik etkileri anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Elazığ'ın Kovancılar ilçesinde gerçekleştirilmiş ve çalışma grubu, eşleri yurt dışına göç etmiş 10 kadından oluşmuştur. Veriler, nitel araştırma yönteminin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Toplanan verilerden kodlar ve temalar çıkarılmış ve tematik analiz yapılmıştır. Araştırma, yurt dışına göçün maddi sorunlar, iş bulma güçlüğü ve mesleki beceri eksikliği nedeniyle gerçekleştiğini; göç kararının ise çoğunlukla zorunluluktan alındığını göstermektedir. Kadınların iş yükünün artması, güvensizlik hissi, ekonomik zorluklar, fiziksel sağlığın bozulması ve çocukların hastalıkları gibi bir dizi sorun yaşadıkları ve bu süreçte eşleri, çocukları, akrabaları ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerinin çeşitli derecelerde hem olumlu hem de olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Bu dönemde kadınların, sinir/stres, uykusuzluk, kaygı, korku, ruhsal bozukluklar gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları ve sabır, mizaha vurma ve duygularını göstermemeye çalışma gibi başa çıkma stratejileri kullanarak moral ve motivasyonlarını artırdıkları saptanmıştır. Kadınlar, artan sorumlulukları ile birlikte kamusal alanda daha görünür hale gelmekte ancak ataeril kodlardan bağımsız hareket edememektedir. Araştırma, yurtdışına işgücü göçünün toplumsal cinsiyet rollerinde ve ataeril kodlarda hem pekiştirici hem de dönüştürücü bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

Labour migration refers to the movement of individuals who cannot find work in their own countries or are dissatisfied with their jobs to other countries in search of employment. Labour migration has various effects on both migrants and those left behind. This study aims to understand the socio-psychological effects of male labour migration on women. The study was conducted in the Kovancılar district of Elazığ, and the study group consisted of 10 women whose husbands had migrated abroad. Data were collected using the in-depth interview technique of qualitative research. Codes and themes were extracted from the collected data, and thematic analysis was performed. The research shows that emigration occurs due to financial difficulties, difficulties in finding work and a lack of professional skills; and that the decision to emigrate is mostly made out of necessity. It was found that women experienced a series of problems, such as increased workload, feelings of insecurity, economic difficulties, deterioration of physical health, and children's illnesses, and that their relationships with their spouses, children, relatives, and social environment were affected to varying degrees, both positively and negatively. During this period, it has been observed that women experience psychological issues such as nervousness/stress, insomnia, anxiety, fear, and mental disorders, and that they employ coping strategies such as patience, humour, and suppressing their emotions to boost their morale and motivation. Women are becoming more visible in the public sphere with their increased responsibilities, but they cannot act independently of patriarchal codes. The research reveals that labour migration abroad plays both a reinforcing and transformative role in gender roles and patriarchal codes.

* Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütülen "2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı" kapsamında 1919B012303061 numara ile desteklenmiştir. TÜBİTAK'a desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Ayrıca katılımcılara ulaştığımızda yardımlarını esirgemeyen Kovancılar Kaymakamlığına teşekkür ederiz.

Bu makale 1. Uluslararası Gaziantep Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde (30-31 Ağustos 2024) sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: dtopcu@firat.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Migration is a movement of people within a country (internal migration) or between countries (external migration). Migrations can be voluntary or forced. Labor migration, the subject of this research, falls under the category of voluntary (free) migration. Labour migration is the migration of people who cannot find work in their own countries or are dissatisfied with their jobs to work in other countries. Labour migration is a form of migration undertaken by both women and men.

This study seeks to understand the socio-psychological effects of male labour migration on the women left behind. When men go abroad to work, the women left behind become isolated, their domestic and non-domestic responsibilities increase, they are forced into single parenthood, and their economic situation, health and social relationships are affected in various ways. Furthermore, a spouse not returning from abroad for many years can cause women to experience psychological problems and even lead to the breakdown of the family unit.

Qualitative research method was used in the study. In the data collection process of the study, in-depth interview technique was utilised. In this context, a semi-structured interview form developed by the researcher was used. In order to test the applicability of the interview form and the conceptual clarity of the questions, a pilot application was carried out beforehand. The research was conducted in the Kovancılar district, and the study group consisted of 10 participants. After the data collection process was completed, the collected data were analysed thematically. The findings obtained from the in-depth interviews were converted into written text; then, the main themes were formed by coding through MAXQDA programme. In the process of determining the themes, the opinions of field experts were used; the thematic data obtained were analysed and interpreted in a manner consistent with the theoretical framework and aims of the research.

The study found that participants' husbands went abroad to work due to reasons such as financial hardship, lack of job opportunities in their place of residence, and not having a profession. The study found that women experienced certain problems after their husbands went abroad. Chief among these problems was an increased workload in the areas of childcare and housework. Women not feeling safe because their husbands are not with them and consequently living a life of anxiety is also among the problems women face. Women also experience problems related to their children. These problems include children becoming upset, falling ill, experiencing a decline in academic performance, and women being unable to control their children due to their fathers going abroad. One of the problems women face is economic hardship. Although husbands were sent abroad for economic development, this did not go as planned. When husbands go abroad to work, it also affects women's relationships with their family and social environment. Women argue with their husbands for various reasons, lose trust in them and eventually decide to divorce or actually do divorce. It has been observed that while women's bonds with their children have strengthened due to their husbands going abroad, some women are unable to control their children, and this negatively affects them. It has been determined that women are most often supported financially and emotionally during this process by their own parents and siblings. Women's husbands going abroad to work also affects women's relationships with their social circles. It has been observed that women visit their neighbours less frequently after their husbands go abroad. It is thought that the reason for this is the perception of gossip, which has significant punitive power in the social sphere. It has been found that women become psychologically worn out after their husbands go abroad, both because things do not go as planned and because their workload increases. In this context, it has also been observed that women experience psychological problems such as nervousness/stress, sadness, insomnia, anxiety, fear, and mental and neurological disorders, and that they try to overcome these problems by increasing their morale and motivation through coping strategies such as patience, using humor, trying not to show it, not dwelling on it, and focusing on work.

The research shows that labour migration abroad plays both a reinforcing and transformative role in social gender roles and patriarchal codes. Men, while continuing to fulfill the roles assigned to them, are left behind and are entering the public sphere. In this way, women who challenge the boundaries of gender roles strive to develop themselves in order to cope with the problems they face. However, in doing so, she cannot act independently of patriarchal codes and cannot move about with complete ease. Consequently, while women become more active in childcare, caring for the elderly, and managing the household, they cannot escape the social sanctions and control exerted by gossip and rumours. These contradictory situations reinforce gender roles on the one hand, while transforming them on the other.

Giriş

Göç, insanların ülke içinde veya ülkeler arasında gerçekleştirdiği bir yer değiştirme hareketidir (IOM, 2009, s. 22). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde göç “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” karşılığı ile verilmektedir (TDK, 2025). Gordon Marshall (1999, s.685) ise göçü, “bireylerin ya da grupların sembolik ya da siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru hareketi” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlar, göçün çok boyutlu doğasını vurgulamakta ve göçün çeşitli türleri ve dinamikleri çerçevesinde incelenmesini gerektirmektedir.

Göçler, irade, yoğunluk, süre ve sınır ölçütleri üzerinden sınıflandırılmaktadır (Yalçın, 2004, s. 17). Bütün bu göç türlerinde gönüllük ve zorunluluk önemli bir belirleyici olmaktadır. Bu sınıflandırmalar, göçün farklı dinamikler altında gerçekleştiğini göstermekte ve özellikle günümüz dünyasında artan göç hareketlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Nitekim son yıllarda göç hareketlerinde belirgin bir artış gözlenmektedir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler dünyanın her yerine rahatlıkla ulaşma imkânı sunmaktadır. Bu durum, insanların çeşitli amaçlarla gönüllü olarak göç etmelerine imkân tanımaktadır. Ancak son yıllarda artan savaşlar da göçleri tetiklemekte ve insanlar zorunlu olarak göç etmektedir (Çorlu, 2023, s. 228). Ekonomik kalkınma umuduyla gerçekleştirilen işçi göçü de günümüz göç dinamikleri içinde öne çıkan önemli bir türdür.

Ülkesinde iş bulamayan ya da yaptığı işten çeşitli nedenlerden dolayı tatmin olmayan kişilerin başka ülkelere iş bulmak ya da önceden ayarlanan işte çalışmak için yer değiştirmelerine işçi göçü denir (Yılmaz, 2014, s.1687). Soytürk (2012, s. 2314) ise işçi göçünü şu şekilde tanımlamaktadır: “İşçi göçü tamamen ekonomik sebeplerden dolayı yapılan göç türlerindedir. Bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye veya bölgeye iş bulmak, daha iyi iş imkânlarına kavuşmak, yani çalışma amaçlı yapılan göçlerdir.” İşçi göçü serbest göç olarak da ifade edilmekte ve kişilerin kendi iradeleri ile gerçekleşmektedir (Petersen, 1958, s. 259). İşçi göçü yalnızca ekonomik bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin şekillendirdiği bir olgudur.

1960’lı ve 1970’li yıllarda yurt dışına çalışmaya giden erkeklerin sayısının kadınlardan daha fazla olduğu bilinmektedir (Abadan-Unat, 1976; Paine, 1974). Ancak 1980’lerden itibaren kadınların uluslararası göçteki görünürlüğü artmış ve bu durum “göçün kadınlaşması” kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Donato ve Gabaccia, 2015). Günümüzde göçmenlerin yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmaktadır (UN, 2017). Her ne kadar işçi göçü çoğunlukla erkek egemen bir olgu olarak algılansa da kadın göçmen işçilerin sayısının giderek artması bu alandaki toplumsal cinsiyet dinamiklerinin değiştiğini göstermektedir (World Migration Report, 2024). İşçi göçü büyük ölçüde toplumsal cinsiyet normları tarafından şekillenmektedir (Boyd, 2021). Erkeklerin aileyi geçindiren kişi olarak görülmesi, onların eşlerini ve çocuklarını geride bırakarak yurt dışına gitmelerinde etkili olmaktadır (Pedraza, 1991). Bu durum, “geride kalan kadınlar” olgusunu önemli bir araştırma alanı hâline getirmektedir. Ancak göç süreçlerinin kadınlar üzerindeki etkileri, göçün yönüne ve niteliğine göre farklılaşmaktadır.

Göç süreçleri toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında, geride kalan kadınların deneyimlerinin göçün niteliğine göre farklılaştığı görülmektedir. Türkiye’den yurt dışına gerçekleşen göçler çoğunlukla ekonomik ve planlı bir karakter taşımakta olup, bu süreçte geride kalan kadınlar eş yokluğuna bağlı olarak artan hane içi sorumluluklar, yalnızlık ve duygusal yük ile karşı karşıya kalmaktadır (Turan, 2025). Buna karşılık Türkiye’ye yönelen göçler büyük ölçüde savaş, çatışma, insan hakları ihlalleri ve güvensizlik gibi zorunlu nedenlere

dayanmaktadır (Çorlu, 2023, s. 228). Özellikle Suriye ve Afganistan örneklerinde kadınların göç kararında can güvenliği, ekonomik yetersizlikler ve toplumsal cinsiyet temelli baskıların etkili olduğu görülmektedir (Canlı ve Buz, 2024, ss. 26-35). Bu bağlamda Türkiye'ye gelen göçmen kadınlar, göç öncesi ve sonrası süreçlerde yoksulluk, güvencesizlik, kayıt dışı istihdam ve sosyal dışlanma gibi çok boyutlu sorunlarla karşılaşmaktadır (Doğangün ve Keysan, 2022, s. 146). Dolayısıyla, Türkiye'den yurt dışına göç eden erkeklerin geride bıraktığı kadınlar daha çok duygusal ve sosyal yükler üzerinden bir deneyim yaşarken, Türkiye'ye zorunlu göçle gelen kadınların deneyimleri hayatta kalma mücadelesi ve kırılma ekseninde şekillenmektedir. Bu farklılık, göçün türünün kadınların üstlendiği roller, karşılaştıkları riskler ve toplumsal konumları üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye bağlamında göç dinamikleri incelendiğinde, bölgesel eşitsizliklerin göç üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalar, gelir düzeyi en yüksek illerin Marmara Bölgesi'nde, gelir düzeyi en düşük illerin ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yer aldığını göstermektedir. Bu durum, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde iş olanaklarının kısıtlılığını ortaya koymaktadır (Akyüz ve Çetin, 2022, s. 73; Gülel vd., 2017, s. 209; Meral vd., 2023, s. 423; Özdemir ve Yorulmaz, 2025, s. 192). Türkiye'nin doğu bölgelerindeki sınırlı iş olanakları, insanların çalışmak için başka illere veya yurt dışına gitmesine neden olmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2023 yılı verilerine göre Türkiye'den yurt dışına göç eden kişi sayısı 2022 yılına göre %53 artarak 714.579'a ulaşmıştır. Göç eden nüfusun %55,2'sini erkekler, %44,8'ini ise kadınlar oluşturmuştur. 2023 yılı verilerine göre araştırma alanı olan Elazığ'dan 2.480 kişi göç etmiştir. Bunlardan 1.621'i erkek, 859'u ise kadındır (TÜİK, 2023). Bu oranlar tüm yurtdışı göçmenlerini kapsamakla birlikte, işçi statüsünde göç edenlerin cinsiyet dağılımını göstermemektedir. Elazığ ilinde iş olanaklarının genel olarak kısıtlı olması nedeniyle yurt dışına göçün başlıca çalışma amaçlı gerçekleştiği, bunun yanı sıra terör algısı ve politik nedenlerin de etkili olduğu düşünülmektedir.

İşçi göçü, özellikle iyi ücretli iş imkânlarının sınırlı olduğu ülkelerde önemli bir geçim stratejisi hâline gelmiştir. Bu süreç potansiyel ekonomik faydalar sağlasa da göçmenler ve aileleri için çeşitli stres faktörlerini de beraberinde getirmektedir (Mak vd., 2021). Erkeklerin göçü, ailelere ekonomik katkı sağlarken geride kalan eşlerin yaşamlarında da önemli değişimlere yol açmaktadır (Lei ve Desai, 2021). Bu durum, kadınların aile ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden şekillendirmekte; bir yandan sorumluluklarını artırırken diğer yandan bazı alanlarda hareket özgürlüğü ve karar alma süreçlerinde değişimlere neden olabilmektedir (Ghimire vd., 2021, s. 227).

İşçi göçü aynı zamanda parçalanmış ailelerin ortaya çıkmasına da yol açmaktadır. Aile üyelerinden birinin ölüm, boşanma veya çalışma gibi nedenlerle evden uzak olması, aile bütünlüğünü ve üyelerin yaşamlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Çağlak, 2017, s. 144). Göç eden bireyler yeni çevreye uyum sağlama ve sosyal ilişkiler geliştirme süreciyle karşı karşıya kalırken (Topçu, 2022, s. 31), geride kalan aile üyeleri de ayrılığın yarattığı duygusal ve sosyal zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Kadınlar eşlerine duydukları özlem nedeniyle yalnızlık hissi yaşayabilmekte; artan iş yükü, çocukların bakımını tek başına üstlenme, aile üyelerinin müdahaleleri ve ekonomik sorunlar gibi çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (Çağlak, 2017, s. 144). Bunun yanı sıra bazı durumlarda kadınların hareket alanlarının da toplumsal normlar çerçevesinde sınırlandırıldığı görülmektedir (Turan, 2025, s. 68). Bu süreçte kadınlar hem kendi rollerini hem de eşlerinden beklenen sorumlulukları üstlenmekte ve geleneksel toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde kadın, eş ve anne rollerini deneyimlemektedirler (Kalaycıoğlu vd., 2010, s. 141). Bu durum, geride kalan kadınların deneyimlerinin daha yakından incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Geride kalan kadın açısından göç, yalnızca bir mekân değişikliği değil aynı zamanda yeni sosyal rollerin tanımlandığı, psikolojik yıpratıcılığının olduğu ve kimliklerin sorgulandığı bir süreçtir. Bu süreçte kadınlar duygusal bir sorumluluk üstlenmektedir (Turan, 2025, s. 48). Dolayısıyla işçi göçü geride kalan eşlerin psikolojik sağlığına ve evlilik memnuniyetine de zarar vermektedir (Zheng ve Yan, 2025). Bu bağlamda, özellikle erkeklerin yurt dışına çalışmak amacıyla göç etmesiyle birlikte geride kalan kadınların deneyimleri önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada yurt dışına erkek işçi göçünün geride kalan kadınlar üzerindeki sosyal ve psikolojik etkileri incelenmektedir. Araştırma, nüfusunun hem kırsal hem de kentsel sosyo-demografik özellikler gösterdiği Kovancılar ilçesinde gerçekleştirilmesi bakımından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu yönüyle önemli olan çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Kadınların eşlerinin yurt dışına çalışmaya gitme nedenleri nelerdir?
2. Yurt dışına gitme kararında kadınların rolü nedir?
3. Geride kalan kadınların yaşamış oldukları sorunlar ve bu sorunlarla baş etme stratejileri nelerdir?
4. Yurt dışına erkek işçi göçünün geride kalan kadınlar üzerindeki sosyal etkileri nelerdir?
5. Yurt dışına erkek işçi göçünün geride kalan kadınlar üzerindeki psikolojik etkileri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, insanların farklılaşan yaşam deneyimlerinin ve toplumsal ilişkilerinin ayrıntılı çalışılması amacıyla kullanılmaktadır (Seggie ve Bayyurt, 2021, s. 12). Ayrıca nitel araştırma yöntemi, derin ve ayrıntılı konularda az sayıda kişi ile araştırma yapılmasına imkân tanıyan bir yöntemdir (Patton, 2018, s. 14). Yorumsamacı yaklaşımla (hermeneutic approach) kurgulanan bu çalışmada da kadınların farklılaşan sosyopsikolojik yaşam deneyimlerinin ayrıntılı bir şekilde çalışılması için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yönteminin yaklaşımlarından biri olan fenomenolojik desen uygun görülmüştür. Fenomenolojik araştırma, kişilerin yaşanmış deneyimlerinden ortak anlamlar çıkarılmasını hedeflemektedir. Dolayısıyla fenomenolojik çalışmada ilk olarak bir fenomen tanımlanır ve bu fenomenle ilgili deneyime sahip olan kişilerden veriler toplanır ve bütüncül bir değerlendirme yapılır (Creswell, 2016, s. 77). Fenomenolojik çalışmanın temel amacı, bireylerin deneyimlerini onların bakış açısından anlamak ve deneyimin özüne ulaşmaktır. Bu çalışmada bizzat eşleri işçi göçü ile yurt dışına giden kadınların yaşam deneyimleri incelendiği için fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma Elazığ'ın Kovancılar ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanın tercih edilmesinde araştırmacıların Kovancılar'da ikamet ediyor olması belirleyici olmuştur. Ayrıca Kovancılar Kaymakamlığı'ndan alınan sözlü bilgilere göre, iş amacıyla göç edenlerin ilçede çoğunlukta olduğu öğrenilmiştir. Ancak, bu konuda kamu kaynaklarında nicel bir veriye rastlanılmadığından ve illegal yolla yurt dışına gidenler olmasından dolayı çalışma nitel gözlemlere dayanmaktadır. Bu nedenle, bu araştırma istatistiksel genellemeler yapmayı veya mutlak doğruları ortaya koymayı amaçlamamaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu eşleri yurt dışına işçi göçü ile giden kadınlar oluşturmuştur. Bu çalışmada niteliksel araştırmalarda ağırlıklı olarak kullanılan amaçlı örnekleme çalışma grubu oluşturulmuştur. Katılımcıların belirlenmesinde özel bir kriter belirlenmeyip eşin yurt dışına çalışmaya gitmiş olması ölçütü göz önünde bulundurulmuş ve rastgele seçim yapılmıştır. Kovancılar Kaymakamlığı aracılığı ile 15 kişiye ulaşılmış, 2 kişi güvenlik endişesi ile araştırmaya katılmamıştır. 3 katılımcı ile de pilot çalışma yapılmıştır. Çalışma grubu araştırmaya katılmayı kabul eden 10 kadından oluşmuştur.

Katılımcıların kimliklerinin etik açıdan açığa çıkarılmaması için katılımcılar görüşme sırasına göre kodlanmıştır. Örneğin birinci sırada görüşülen katılımcı “K1” şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Gör. Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Evlilik Süresi (yıl)	Çocuk Sayısı	Eşin Çalıştığı Ülke ve Süresi	Görüşme Süresi (dk.)
K1	50	Okur yazar	28	2	Arabistan (2 yıl)	23
K2	41	Okur yazar	19	4	Fransa (3 yıl)	19
K3	30	İlkokul	14	3	Belçika (3 yıl)	17
K4	51	İlkokul	23	2	Almanya (11 yıl)	21
K5	42	Okur yazar değil	21	2	İngiltere (2 yıl)	17
K6	48	İlkokul	26	4	Avustralya (2 yıl)	20
K7	43	İlkokul	20	3	Hollanda (3,5 yıl)	22
K8	40	İlkokul	20	4	Hollanda (2 yıl)	21
K9	30	Okur yazar	8	2	Almanya (5 yıl)	18
K10	50	Okur yazar değil	27	3	Almanya (13 yıl)	25

Katılımcıların demografik özellikleri şu şekildedir: Yaş medyan 42 (30–51); evlilik süresi medyan 20 (8-27); çocuk sayısı medyan 3 (2–4); eğitim durumu okur yazar değil ile ilkökul arasındadır. Eşin yurt dışında olduğu süre 2 ile 13 yıl aralığındadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin süresi ortalama 20,3 (17-25) dakikadır.

Araştırma Veri Toplama Aracı ve Süreci

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Derinlemesine görüşme, açık uçlu soruların sorulması ve cevapların kaydedilmesi ile gerçekleştirilen ayrıca gerektiğinde ilave soruların sorulmasına imkân tanıyarak konunun ayrıntılı incelenmesini sağlayan bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2017, s. 71). Derinlemesine görüşmenin gerçekleştirilmesinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra

görüşme sorularının test edilmesi için 3 katılımcı ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmanın sonucuna göre görüşme soruları düzenlenmiş, soru sayısı 20'den 22'ye çıkarılmıştır. Yapılan pilot çalışmalar veri analizine dâhil edilmemiştir.

Araştırma verileri Mayıs-Haziran 2024 tarihleri arasında toplanmış ve saha süresi 18 gün sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların müsait oldukları zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Hem zaman kaybını önlemek adına hem de katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri açısından görüşmeler katılımcı ile yalnız gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların açık rızaları doğrultusunda kaydedilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ve tekniklerinin kullanıldığı araştırmalarda veri toplama sürecinde veriler yeterli doygunluğa ulaştığında ve tekrarlar başladığında veri toplamanın sonlandırılması icap etmektedir (Charmaz, 2006'dan akt. Creswell, 2013, s.189). Bu araştırmada da veri tekrarları 8. görüşmeden sonra başlamış olmasına rağmen çalışma grubunun tamamına ulaşmak amacıyla 10 görüşme yapılmıştır. Araştırmada veri toplama sürecinde tekrarlı bir görüşme gerçekleştirilmemiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin tematik analizi yapılmıştır. Derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak elde edilen ham veriler ve görüşme sırasında alınan notlar, metin haline getirildikten sonra MAXQDA Nitel Veri Değerlendirme Programı kullanılarak kodlanmış ve temalar belirlenmiştir. Kodların ve temaların belirlenmesinde uzman görüşünden yararlanılmıştır. Elde edilen tematik veriler araştırmanın kuramsal çerçevesi ve amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırmalarda geçerlilik çeşitli şekillerde sağlanmaktadır. Bunlardan biri dış denetimlerdir. Dış denetim, araştırma ile bağlantısı olmayan bir danışmanın ya da denetçinin araştırma sonuçlarını incelemesi ile gerçekleşmektedir (Creswell, 2016, s. 252). Bu araştırmada nitel araştırmalar konusunda uzman olan ve araştırma ile hiçbir bağlantısı olmayan bir öğretim elemanı tarafından dış denetim yoluyla araştırma süreci ve sonuçları incelenmiştir.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik de çeşitli stratejilerle sağlanmaktadır. Bu stratejilerden biri, verilerin toplanmasında ses kayıt cihazının kullanılması ve yazıya geçirilmesidir. Bu durumda veri kaybı önlediği için güvenilirlik artmaktadır. Kodlayıcılar arasındaki görüş birliği de araştırmanın güvenilirliğini artırmaktadır (Creswell, 2016, s. 253). Bu araştırmada veriler ses kaydı kullanılarak toplanmış ve yazıya olduğu gibi aktarılmıştır. Veriler analiz için birkaç defa okunmuş, kodlar belirlenmiştir. Nitel araştırmalar konusunda uzman ve araştırma ile bağlantısı olmayan başka bir öğretim görevlisi tarafından metin tekrar kodlanmıştır. Araştırmacılar görüşmelerin tamamını bağımsız kodlamış ve uyuşmazlıklar uzlaşıyla çözülmüştür (\approx %80+ uzlaş). Ortak kodlardan temalar belirlenmiştir. Bu şekilde denetçi ile görüş birliği sağlanmıştır.

Bu çalışmada çocuklara ilişkin tüm veriler ebeveyn beyanına dayalıdır; çocuklarla doğrudan görüşme yapılmamıştır. Çocuklara ilişkin herhangi bir isim, yaş, okul adı vb. belirtilmemiştir.

Etik Onay: Bu araştırma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2023/19 sayılı oturum ve 36 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Katılımcıların cevapları doğrultusunda araştırmada 5 ana tema belirlenmiştir. Bunlar; yurt dışına işçi göçünün nedenleri, göç kararında kadınların rolü, kadınların yaşadıkları sorunlar, yurt dışına işçi göçünün sosyal etkileri ve yurt dışına işçi göçünün psikolojik etkileri şeklindedir.

Yurt Dışına İşçi Göçünün Nedenleri

Katılımcılara “Eşinizin yurt dışına çalışmaya gitmesinde neler etkili oldu?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda yurt dışına işçi göçünün nedenleri teması belirlenmiştir. Bu tema “geçim sıkıntısı/mecburiyet”, “iş olanağının olmaması” “mesleksizlik” alt temalarına ayrılmıştır. Yurt dışına çalışmaya gitmenin nedenlerine ilişkin tematik veriler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Eşlerinin Yurt Dışına Çalışmaya Gitme Nedenleri

Yurt Dışına Çalışmaya Gitme Nedenleri	Tanım	F	Katılımcı İfadeleri
Geçim Sıkıntısı/ Mecburiyet	Ailenin ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çözümü yurt dışında araması	10	“Geçim sıkıntısı çekmemizden dolayı gitti.” (K5), “Burada geçimimizi sağlayamadık.” (K7), “Geçim derdi, kiracıydık, geçimimizi sağlayamıyorduk ondan dolayı gittik, kimse çocuğunu ya da eşini bırakıp gitmek istemez.” (K9)
İş Olanığının Olmaması	Yaşanılan yerde iş olanaklarının sınırlı olması durumu	3	“Burada kapının önünde işte yok, meslek de yok. İnşaatçı, inşaatta da bir gün var bir gün yok. Kışım hiç yok, yazın da doğru düzgün yok.” (K2), “Burada da iş yoktu. Mecbur gitti.” (K8)
Mesleksizlik	Eşin herhangi bir mesleki yeterliliğe sahip olmaması durumu (kamu çalışanı olmaması)	2	“Burada mesleği olmadığı için mecbur gitti.” (K1), “...burada iş olmadığı için. Onun da mesleği yok. Bu nedenle gitti eşim de.” (K2)

Katılımcıların bazısı, Türkiye’deki yaşam koşullarının zor olduğunu ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle, daha iyi bir gelir elde edebilmek için eşlerinin yurt dışına gitmek zorunda kaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazısı da, yaşadıkları bölgede yeterli iş imkânı olmadığını ve mevcut işlerin geçici veya düzensiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, ailelerinin geçimini sağlamak için başka yerlerde iş aramayı zorunlu hale getirmiştir. Katılımcıların bazısı ise, eşlerinin düzenli ve kalıcı bir mesleğe sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun da yurt dışına gitme kararını etkileyen bir diğer faktör olduğu görülmektedir. Katılımcıların yurt dışına işçi göçünün nedenlerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

Mecbur kaldığım için gönderdim, iş olmadığı için, mesleği olmadığı için, yapamadığı için, zor durumda kaldığı için gönderdim oraya. (...). (K1)

Geçim etkili oldu, burada fazla iş olamayınca. Bir ay çalışıyor, üç ay evdeydi, üç ay çalışıyor bir yıl evdeydi. Kiralar birikiyordu, borçlar arkaya kalıyordu o yüzden oraya gideyim belki biraz daha rahatlarım gibisinden. (...). (K2)

Türkiye koşullarında hiçbir şekilde geçim yapamıyorduk. Bir çocuğun aylık giderini bile karşılayamıyorduk. Ek borçlar da oldu, aileden kalan borçlar. Hiçbir şekilde ayı tamamlayamıyorduk. Aile destekleriyle ayakta kalmaya çalışıyorduk. Burada tarlada ektik, hayvancılıkta yaptık, eşim dışarıya da gitti, her yolu denedik en son yol yurt dışına gitmeye karar verdi. (...). (K3)

Bu ifadeler, ekonomik nedenlerin ve işsizlik sorunlarının yurt dışına göçün temel nedenleri olduğunu göstermektedir. Bu durum, ailelerin daha iyi bir yaşam standardı arayışı içinde olduğu ve bu amaçla zorunlu olarak yurt dışına gitmek mecburiyetinde kaldıklarını

ortaya koymaktadır. Kısacası, katılımcıların yaşadığı ekonomik zorluklar ve iş olanaklarının yetersizliği, yurt dışı göçünün zorunlu bir tercih olarak benimsendiğini göstermektedir.

Göç Kararında Kadınların Rolü

Katılımcılara “Eşiniz yurt dışına çalışmaya gitme kararında sizin fikrinizi aldı mı? Siz bu kararı nasıl karşıladınız?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda göç kararında kadınların rolü teması oluşturulmuştur. Katılımcıların tamamı yurt dışına çalışmaya gitme kararını kocalarıyla birlikte verdiklerini belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların kararı farklı şekillerde kabullendikleri görülmektedir. Bu nedenle bu tema “çocuklar için katlanma” “mecburi onaylama” ve “şartlı kabul” alt temalarına ayrılmıştır. Göç kararında kadınların rolüne ilişkin tematik veriler Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Eşlerinin Yurt Dışına Gitme Kararına İlişkin Görüşleri

Yurt Dışına Gitme Kararının Kabul edilmesi	Tanım	F	Katılımcı İfadeleri
Çocuklar için katlanma	Çocuklarının geleceğini güvence altına almak amacıyla göç kararının kabul edilmesi durumu	5	“Kız çocukları benim, erkek çocuğum da yok çalışırım. Bir taneyi evlendirdim akraba yardımıyla. Kardeşim yardım etti yani. Bizde dedik bu çocukların geleceği için git çalış.” (K6)
Mecburi Onaylama	İçinde buldukları ekonomik koşullar nedeniyle göç kararını onaylamak zorunda kalmaları durumu	5	“Burada bir işi olsaydı, mesleği olsaydı bırakmazdım gitsin. Çünkü uzaktır, zor oluyor çocuklar için, benim için.” (K1), “...gitme kararını beraber verdik benim de fikrim alındı geçinmek adına mecbur kaldığım için tepki göstermedim.” (K5)
Şartlı Kabul	Belirli şartlar sunularak göç kararının kabul edilmesi durumu	3	“Başta çok istemedim, üzülüm gitme dedim, yapamam. ...o da gideyim bir iki yıl çalışayım dedi. ben de kabul ettim ama bir iki yıl, üç yıl oldu adam oraya yerleşti iki yılı da geçti.” (K2), “Dedi gidip orada daha iyi şartlarda çalışırım, size para gönderirim, daha iyi yaşatırım sizi. Gitti ama hiçbir şey eskisi gibi olmadı. (K4)

Katılımcıların birçoğu, eşlerinin yurt dışına gitme kararını çocuklarına daha iyi bir gelecek sunabilmek için onayladıklarını belirtmişlerdir. Daha iyi eğitim ve maddi imkânlar sağlama amacı, bu kararı desteklemede belirleyici olmuştur. Katılımcıların bazıları, maddi zorluklar nedeniyle eşlerinin yurt dışına gitme kararını mecburen onayladıklarını bazıları ise, eşlerinin kendilerini de yurt dışına götürecekleri şartıyla bu kararı onayladıklarını belirtmişlerdir. Ancak, bu vaatlerin yerine getirilmediği ve kadınların daha fazla mağdur olduğu görülmektedir. Kadınların, maddi sıkıntılar ve çocuklarının ihtiyaçları arasında sıkışmış oldukları ve zor kararlar verdikleri saptanmaktadır. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

İlk yurt dışına gitmesini tabii ki istemedim çocuklarımdan dolayı, ayrı kalmak olsun, sorumluluktan dolayı. Ama baktığımda çocuklarıma iyi bir eğitim almak için, çocuklarının istediğini almak için, çoğu zaman ben markete gittiğimde çocuklarının istediği hiçbir şeyi alamıyordum. Yani birine karar verin birini alın, çocuktur gördüğü her şeyi almak istiyordu. Ben çocukları her gün o şekilde görmektense ayrı birazlık sabretmeyi daha makul gördüm o yüzden gönderdim. (K3)

(...). Bana sordu, istedim gitmesini, mecbur çünkü maddi durum el vermedi. Burada da iş yoktu. Mecbur kabul ettim. (K8)

Evlendikten sonra iki çocuğum vardı o gitti tekrar geldi. Bana söz dedi ben seni oraya götüreceğim üç sene içerisinde dedi gidiyorum ben dönüp sizi alacağım. Beni kandırdı gitti, gelmedi. Daha da hiç gelmedi. Okuman olmayınca, telefon olmayınca, mektup yazamayınca böyle oldu. (...). (K10)

Bu ifadeler, ekonomik zorluklar ve çocukların geleceği için yapılan fedakârlıkların yanı sıra, bazı durumlarda eşlerin yerine getirmediği vaatlerinin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini de gözler önüne sermektedir. Verilen sözlerin yerine getirilmemesinin kadınlarda güvensizlik, terk edilmişlik ve yalnızlık duygularına yol açtığı görülmektedir.

Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Katılımcılara “Eşiniz yurt dışına gittikten sonra ne tür sorunlar yaşadınız/yaşamaktasınız?” sorusu sorulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda kadınların yaşadıkları sorunlar teması belirlenmiştir. Bu tema “iş yükünün artması”, “güvensizlik hissi”, “ekonomik sıkıntı”, “fiziksel sağlığın bozulması” “çocukların üzülmeleri”, “disiplin ve otorite sorunu”, “çocukların hastalanması” ve “çocukların derslerdeki başarılarının düşmesi” alt temalarına ayrılmıştır. Kocaların yurt dışına gitmesi ile yaşanan sorunlara ilişkin tematik veriler Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Eşlerinin Yurt Dışına Gitmesi ile Yaşadıkları Sorunlar

Kadınların Yaşadıkları Sorunlar	Tanım	F	Katılımcı İfadeleri
İş Yükünün Artması	Ev işleri, çocuk bakımı, ev dışı işlerin sorumluluğunun tek başına üstlenilmesi	10	“Mesela çıktığı zaman her şey benim üstüme kalıyor şuraya git, oraya git, bunu yap şunu yap o zorluğu görüyorum.” (K1), “Her işimi kendim yapmak zorunda kaldım. Alışveriş olsun, faturalarım olsun, dışarı işi olsun her şeyi kendim yapmak zorunda kaldım.” (K8)
Güvensizlik Hissi	Eşin yokluğundan dolayı kendilerini güvende hissetmemeleri	6	“Eşim gittikten sonra çelik kapı taktırdım. Ayrıyeten elekli demir takmışım ikisini birden kilitliyorum.” (K6), Eşim evde olduğu zaman güvenlisin, güvende hissediyorsun. Evde olmadığı zaman sen her konuda dikkatli olman lazım.” (K7)
Ekonomik Sıkıntı	Eşin yurt dışında olması nedeniyle maddi sıkıntılar yaşama ve ihtiyaçları karşılayamama	5	“Ekonomik sıkıntı yaşıyoruz. Olduğunda gönderiyor ihtiyaçlarını karşılıyorsun. Çalışamayıp göndermeyince o orada sen burada mağdur kalıyorsun. Öyle zaman oluyor faturalar iki ay birikiyor.” (K2), “O ayda 3000 Euro alıyor. Bize bir zırnık koklatmıyor. Sadece devletten 850 lira destek alıyorum. Onunla geçinmeye çalışıyorum.” (K4)

Fiziksel Sağlık Bozulması	İş yükünün artması ile fiziksel sağlığın bozulması	4	“Bahçeden gelince yoruluyorum küçük kızım ‘anne kolların ağrıyor’, kollarımı sıkıyor, bacaklarımı tutuyor ‘anne rahatladın mı?’ diyor.” (K6), “Tansiyonum çıkıyor. Çocuklar beni üzünce tansiyonum çıkıyor. Eşim gidince çocuklarım beni daha çok etkiledi. Dinlemiyorlar. Bu da benim sağlığımı etkiledi.” (K7)
Çocukların Üzülmesi	Babanın yokluğunun çocukları üzmesi durumu	6	“Bazen diyorlar anne herkesin babaları okula gelip alıyorlardı bizim hiç kimsemiz yok, erkek kardeşlerimiz yok. Hani bize destek çıkan, bizi kollayan birileri yok.” (K2), “Onlar da her çocuk gibi babalarını yanında istiyorlar. Bir çocuğun babasını gördülerse hemen tavırları değişiyor, üzülüyorlar, etkileniyorlar baya.” (K9)
Disiplin ve Otorite sorunu	Babaların çocukları üzerinde disiplin sağlayamamaları ve bunun sonucunda çocukların davranışlarında ortaya çıkan düzensizlik	3	“Diyorlar ya babanın gölgesi daha ağır geliyor. (...). Baba olsa bence babadan daha çok çekinir, disiplinlerine daha dikkat eder.” (K2), “Babanın otoritesi, sözü olsun biraz daha baskın oluyor her zaman. Babanın eksikliğini yaşıyorum.” (K3)
Çocukların Hastalanması	Çocukların yaşadığı sağlık sorunları karşısında kadınların yaşadığı zorluk	4	“Hasta oluyorlar yapamıyorum, edemiyorum. Yani onu baya bir yaşadım. Çok zorlandım.” (K1), Mesela benim çocuklarımın gece birlerde ikilerde ateşlerini düşüremediğim zamanlar ben mecburen taksi çağırıyorum ve yanımda birisini alıp gidiyorum.” (K2)
Çocukların Akademik Başarılarının Düşmesi	Babalarının yurtdışına gitmesi nedeniyle çocukların derslerdeki performanslarında düşüş yaşanması	5	“Babası gittiğinde çok çalışkandılar ikizler. Biri ikinciydi, biri altıncı falandı denemelerde. Babası gittikten sonra en sonlara gitmeye başladılar.” (K3), “İlk gittiğinde baya bir kızımın notları düştü.” (K6)

Katılımcıların tamamı kocaları yurt dışına gittikten sonra iş yükünün arttığını belirtmişlerdir. Çocukların bütün sorumluluklarının kendilerinde olması, ev işlerini ve dışarı işlerini tek başlarına yapmak zorunda kalmaları kadınların iş yükünün artmasına neden olmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu, eşleri yanlarında olmadığı için tedirgin olduklarını ve kendilerini güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir. Kapıları daha dikkatli kilitleme, gece seslere karşı uyanık olma gibi davranışlar sergilemişlerdir. Bu durum, kadınların yıprandığını ve rahat bir yaşam sürdüremediklerini göstermektedir. Katılımcıların yarısı, eşleri yurt dışında olmasına rağmen ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kocaların düzenli çalışmaması veya bilerek para göndermemelerinin kadınların maddi zorluklar yaşamasına neden olduğu görülmektedir. Bu durumda kadınların bazıları sosyal yardım aldıklarını onun da yeterli gelmediğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla para göndermeyen, eşlerini mağdur eden

kocaların eşlerine ekonomik şiddet uyguladıkları görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Kapıyı kilitliyorum ya gece bir defa gelip yine kontrol ediyorum acaba açık mı bıraktım, gece bir ses geliyor acaba biri mi girdi, bir şey mi oldu. Bu beni sürekli tedirgin ediyor. Hiç rahat değilsin, evin içinde sürekli bir ses varmış gibi, bir şey olacak gibi tedirginsin. Bu da yoruyor tabii ki. (K2)

Eşim buradayken bir can sıkıntısı yaşıyordum, canım sıkıldı hadi şuraya gidelim, hadi çocukları alıp gidelim diyordum. Ama şimdi o kadar sorumluluklar var ki ay nasıl geçiyor bilmiyorum, gün nasıl geçiyor bilmiyorum. Bir ay bana bir gün gibi geliyor. O sıkılma artık yok bende. Çünkü kendi sorumluluklarım, ailemin sorumlulukları olsun, kayınpederimle kayınvalidemle altı üstü oturduğumuz için onlarla ilgili sağlık problemleri olsa, alışverişleri olsa onlarla ilgilendiğim için zaman geçiyor. (K3)

Hem de çok sıkıntı yaşıyoruz. Geçenlerde gitmişim sosyal yardımlaşmaya başvuru yaptım. Çünkü benim çocuğum sütsüz yatamıyor. Ana sınıfına gidiyor. İnan ki sütte bile çok sıkıntı çekiyorum. Aile destek 1300 lira alıyorum hiçbir şeye yetmiyor. (...). (K6)

Katılımcıların bazısı eşlerinin yurt dışına gitmesi ile yorulduklarını ve bu durumun da fiziksel sağlıklarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Gerek psikolojik sebeplerden gerek çocukların yükü dolayısıyla gerekse de iş yükünün artmasından dolayı kadınların fiziksel sağlıklarının olumsuz etkilendiği görülmektedir. Katılımcıların bazısı da, çocuklarının babalarının yurt dışına gitmesiyle duygusal olarak zorlandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle küçük yaşta çocukların, babalarını yanlarında görmeyi ve sık sık telefonda ağlayarak geri dönmelerini istedikleri görülmektedir. Bu durum, kadınların sorumluluklarını ve çocuklar üzerindeki duygusal yükü artırdığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Çocuklara da bazen baş çıkamıyorum, yapamıyorum. Büyük de olunca insan hiçbir şey yapamaz. Laf anlamıyorlar, bir şey istediğinde yapmıyorlar. Söz geçirmek olmuyor, mecbur çekeceğimiz var. (K1)

Kızlarım biraz daha büyük olduğu için, biraz daha anlayabiliyorlar ama oğlum babasını çok arıyor. Okula gidip geldiğinde, bir etkinlik yaptığında hemen istiyor, babama göstereyim. Mutlu olduğunda hemen babamı arayalım, üzgün olduğunda, hasta olduğunda kendisi arıyor, ses kaydı atıyor. (...). (K3)

İş yüküm arttı sağlığım da bozuldu. Bel fitiği oldu. Dizlerimde şişlik var. Bahçeyi kazmadır, bir ağacın kökünü açmasıdır. Yani erkek işini de görüyorum. Mecbur yapıyorum. (K6)

Kadınların bazısı eşleri yanlarında olmadığında en çok zorlandıkları durumun çocukların hastalanması olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle gece ateşlendiklerinde hastaneye götürme noktasında kadınlar problem yaşamışlardır. Bazı kadınların kocalarının çocuklar hastalandığında onlara psikolojik olarak destek olmadıkları görülmektedir. Kadınları daha çok yıpratın bu durumun bireysel sebeplerden kaynaklandığı gibi toplumsal cinsiyet rollerinden - çocuğun bakımının kadına verilmesinden- kaynaklandığı da düşünülmektedir. Bu süreçte yaşça büyük olan çocukların kardeşleri ile ilgilenerek annelerine destek oldukları da görülmektedir. Ayrıca katılımcıların bazısı, eşleri yurt dışına gittikten sonra çocuklarının derslerdeki başarılarının düştüğünü; ilerleyen zamanlarda öğretmenlerin, anne-babaların ve kardeşlerin desteğiyle bu durumun düzeldiğini belirtmişlerdir. Bu süreçte çocukların duruma alışmasının da etkili olduğu ifade edilebilir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Çok zordu. Gece ateşleri çıksaydı erkek yoktu. (...). Yoktu ben yalnız büyüttüm, iki tane ancak ben büyüttüm. Sorumsuzdu ben arıyordum çocuk hasta 'tamam' deyip kapatıyordu, hiç ilgilenmiyordu. (...). (K4)

Çocukların okulunu etkiledi, her ikisi de birer sene okulda kaldı. Baya etkilediler onları. 19 yaşındaki oğlum okulu bıraktı. Baba başında olmayınca öyledir, zorluk çekiyorsun. Dinlemiyorlar seni. (K7)

Benim küçük kızım çok etkilendi. Hatta okulda da bile zorluk çekti. Düşük not aldı. Öğretmenler baya söyledi. Öğretmenlerin desteğiyle, benim desteğimle atlattı. (K10)

Kocaların yurt dışına gitmesi kadınları, hem annelik hem de babalık rollerini üstlenmeye zorlamaktadır. Bu durum kadınların ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerini yeniden şekillendirmektedir. Erkeğin yokluğunda toplumsal cinsiyet rollerinin sınırları zorlanmakta ve kadının ev içindeki gücü artmaktadır. Ancak bu artan güçle birlikte kadının duygusal, fiziksel ve ekonomik sorumlulukları da artmaktadır. Bu süreçte kız çocuklarının annelerine destek olmak için erken yaşta sorumluluk almaları, çocukluğun erken bitmesine sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca bu dönemde erkek çocuklarının otorite figürü olmadan büyümesi, annenin disiplin ve sevgi göstermede dengeyi sağlamada sorun yaşamasına da neden olabilmektedir. Bu durum kadınların çocuklarla olan ilişkilerini olumlu etkileyebileceği gibi olumsuz da etkileyebilmektedir.

Yurt Dışına İşçi Göçünün Sosyal Etkileri

Katılımcılara “Eşinizin yurt dışına çalışmaya gitmesi ailenizle ve sosyal çevrenizle olan ilişkilerinizi nasıl etkiledi?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda yurt dışına işçi göçünün sosyal etkileri teması belirlenmiştir. Bu tema “eş ile olan ilişkiler”, “çocuklar ile olan ilişkiler”, “diğer aile üyeleri ile olan ilişkiler” ve “sosyal çevre ile olan ilişkiler” alt temalarına ayrılmıştır. Yurt dışına işçi göçünün sosyal etkilerine ilişkin tematik veriler Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5: Yurt Dışına İşçi Göçünün Sosyal Etkileri

Yurt Dışına İşçi Göçünün Sosyal Etkileri	Tanım	F	Katılımcı İfadeleri
Eş ile Olan İlişkiler			
Eşe Sitem Etme/Tartışma	Kadınların yaşadıkları zorluklar karşısında eşlerine yakınmaları, kızgınlık duymaları ve tartışmaları	5	“Bazen diyorum biz ne hayalle gönderdik seni. O da diyor ‘ne yapayım olmadı.’ Ona bazen kızıyorum.” (K6), “...erkeğin yaptığı işlerde, olsaydın sen yapardın gibisinden oluyor.” (K9),
Güvenini Kaybetme	Eşin uzakta olmasından ve verilen sözlerin yerine getirilmemesinden dolayı güven duygusunun kaybedilmesi	3	“İnanmıyorum, dürüst değil, hiç dürüst değil.” (K4), “Beni kandırdı gitti (...).” (K10)
Boşanma	Eşin yıllardır yurt dışından dönmemesi ve eşine bakmaması nedeniyle evlilik birliğinin bozulması	2	“Zaten boşanma aşamasındayım. Biz mahkemeliyiz. (...).” (K4), “Gitti gelicem dedi bir daha dönmedi sonra da boşandık.” (K10)
Geri Dönmesini İsteme	Özlem ve yaşanan zorluklar nedeniyle eşin yurt dışından gelmesini isteme arzusu	3	“...evde olmasını istiyorum. Ben söylüyorum dön gel.” (K6), “Evde olması daha iyidir. Orada olmasını istemiyorum.” (K7)

Çocuklar ile Olan İlişkiler

Olumlu	Çocuklarla olan ilişkilerin güçlenmesi	7	“Çocuklar benim için dünyanın en güzel varlıkları. (...). Bir de mutluyum ben çocuklarımla, kızlarımla.” (K2), “Çocuklarla aramız daha kuvvetlidir. Zaten çocuklarımız sayesinde. Baba gittikten sonra daha düşkün oldular.” (K6)
Olumsuz	Çocuklar otorite üzerinde kurmada zorlanması	3	“Çocuklara da bazen baş çıkamıyorum, yapamıyorum. Büyük de olunca insan hiçbir şey yapamaz. Laf anlamıyorlar, bir şey istediğinde yapmıyorlar.” (K1), “Bir de erkek evlatlar biraz zor oluyor. Başına buyruk oluyor. Zor, sıkıntılar çektik, baya çektik. Söz geçiremiyorsun, babalar biraz daha sözlerini geçiriyor.” (K7)

Diğer Aile Üyeleri ile İlişkiler

Maddi Destek	Eşin yokluğunda diğer aile üyelerinin maddi destekte bulunmaları	6	“Zaten onlardan olmasa ben hiç yapamam. Benim yanımdalar, destek oluyorlar hem maddi hem manevi.” (K1), “Benim abilerim bana destek oluyor, yeğenlerim bana destek oluyor. Zaten onlar destek olmasa ben yokmuşum, bitmişim.” (K7),
Manevi Destek	Eşin yokluğunda yaşanan sıkıntılar karşısında diğer aile üyelerinin sağladığı duygusal destek	5	“Kayınvalidem bizimle kalıyor bu benim için olumlu ondan destek alıyorum hem maddi hem manevi anlamda destek veriyor.” (K5), “Manevi destek çok önemli bir durum. Onlar yanımda Allah başımızdan eksik etmesin.” (K9)

Sosyal Çevre ile Olan İlişkiler

Komşuluk İlişkileri	Eşin yurt dışına gitmesi ile komşulara gidip gelmenin azalması	3	“Çok yakın akraba, komşuya gidiyoruz.” (K6), Komşulara gidemiyorum, sıkıntı oluyor o konuda.” (K7)
İlçe Dışına Çıkma	Eşin yanında bulunmamasından ve dedikodulardan dolayı rahat bir şekilde ilçe dışına çıkamama	6	“Çok zor, çıkamıyoruz, kendi halimizde evimizde hani söz olmasın.” (K6), “Genelde kardeşlerim gelinim benle gelip gidiyor.” (K10)
Dedikodu Algısı	Dedikodu ve söylentilerden dolayı toplum tarafından koyulan normlara uyma zorunluluğunun hissedilmesi	7	“Bir saat daha erken kalkayım demesin bak eşi yoktur hani rahattır.” (K8), Ben dikkat ediyorum, bir laf söz gelmesin. Olur da biri bir şey söyler.” (K9)

Eş ile Olan İlişkiler

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda eş ile olan ilişkiler teması “eşe sitem etme/tartışma”, “güvenini kaybetme”, “boşanma” ve “geri dönmesini isteme” alt temalarına ayrılmıştır.

Katılımcıların yarısı, zorlandıkları durumlarda eşlerine sitem ettiklerini belirtmiştir. Özellikle kadınlar, erkeklerin rahatlıkla yapabileceği işleri bazen zorlanarak yapmakta ve bu

durum hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıpranmalarına neden olmakta, aynı zamanda eşlerine karşı sitemde bulunmalarını artırmaktadır. Ayrıca bazı katılımcılar eşleriyle tartıştiklarını ifade etmiş; tartışmalarının temel nedenlerini eşlerinin para göndermemesi, planlara uymamaları, yatırımlarını zamanında yapmamaları ve yaşanan zorluklar olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı zamanla eşlerine karşı bir güven sorunu yaşadıklarını dile getirmiştir. Eşlerin daha önce verdikleri sözleri yerine getirmemeleri ve dürüst davranmamaları, bazı kadınların eşlerine yönelik güvenlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Katılımcıların konu ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Her gün diyorum keşke burada olsaydın. Bazen öyle tartışıyorum ki üç dört gün telefonlarını bile açmıyorum sinirden. Diyorum bana sesini duyurmayın, orada kalsın öyle. Bilmiyorum iyi mi yapıyorum kötü mü stresimden, sinirimden hiç sesi kulağıma gelmesin diyorum. Yapamadığım, üstesinden gelemediğim zaman. Erkeğin yaptığı iş var, bayanın yaptığı iş var, bayan yapamayınca ne yapacak... yapamadığında öyle kalıyorsun, üzülüyorsun. (K2)

(...). Araba olmadığı için bir yerlere gidip gelmenin problemini yaşıyorum. Bazen sitem ediyorum sen olsaydın daha rahat olurdu gibisinden. (...). Bir telefonla sonuçta arıyor, yani günün 24 saati de arayamıyor. Belli bir saatinde belli bir süre arıyor yani. O kadar ki ne konuşabildik ne görebildim yani. Tabii ki zamanla güvensizlikte giriyor, uzaklaşmakta oluyor. (K3)

Tartışma oluyor. Nasıl oluyor? Zamanında yapmadın, böyle etmedin. Hani bir şeylerin olsaydı, bir yerden bir kira alabilseydin, bir iş olsaydı bende bu kadar sıkıntı çekmezdim. Sonuçta çocuklarla bir başıma kaldım diyorum bazen. Eş olunca başka oluyor, olmayınca başka. (K8)

Ayrıca, bazı katılımcılar eşlerinin uzun süre yurt dışında olmaları ve kendilerine bakmamaları nedeniyle boşanma kararı aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan K4 boşanma aşamasında olduğunu ancak kocasının boşanmamak için mahkemeye gelmediğini bunun nedeninin de nafaka vermek istememesi olduğunu belirtmiştir. Katılımcı kocasının yurt dışında da bir evlilik yaptığını ve bir süre sonra boşandığını dile getirmiştir. Bütün bunlar karşısında katılımcının oldukça yıprandığı ve psikolojik sorunlar yaşadığı görülmektedir. Katılımcının ifadesinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

(...). Zaten boşanma aşamasındayım. Biz mahkemeliyiz. Burada benim avukatım yok, param yok. O ayda 3000 Euro alıyor. Bize bir zırnık koklatmıyor. Sadece devletten 850 lira destek alıyorum. Onunla geçinmeye çalışıyorum. (...).Geldi tatil yaptı, imzada atmıyor. Param yok avukat tutayım. Savunacak bir şey yok. Hâkim hiç beni konuşturmadı bile. Kendimi savunamadım, avukatım da yoktu öyle öyle ertelendi. Geçenlerde girdim Eylül'ün dördüne attı. (...).Orada bir evlilik yaptı, ayrıldı. Şu an boşanmış. (K4)

Katılımcılardan K10 da eşi uzun yıllar yurt dışından dönmediği ve para göndermediği için boşandığını ifade etmiştir. Katılımcı kocasının boşandıktan sonra yurt dışında evlilik yaptığını belirtmiştir. Katılımcının ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(...). Beni kandırdı gitti, gelmedi. Daha da hiç gelmedi. Okuman olmayınca, telefon olmayınca, mektup yazamayınca böyle oldu. (...). Orada evli. Ben boşanmadan önce evli değildi. Beni boşadı ondan sonra evlendi. Bana bir faydası yoktur. (...). (K10)

Yurtdışına işçi göçü kadınları psikolojik olarak yıpratmakla kalmamakta aynı zamanda toplumda önemli bir kurum olan ailenin birliğinin bozulmasına da neden olmaktadır. Bu durum aileden aileye, kişiden kişiye farklılık gösterse de işçi göçünün, toplum içinde parçalanmış aileleri beraberinde getirdiği görülmektedir.

Katılımcıların bazıları hem sorumluluklarının artmasından hem de bu süreçte yıpranmalarından dolayı eşlerinin geri dönmelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Genel manada çok yıpranıyoruz yani. Keşke de burada olsaydı diyorum, bir asgari ücretle çalışsaydı, keşke biz bu borcu yapmasaydık. Çok etkiliyor, düşünüyorum yani, evde olmasını istiyorum. Ben söylüyorum dön gel, 'ben 3000 Euro orada nasıl borç vereyim' diyor. 3000 Euro az para değil, 90-100 milyar para eder. Bir ineğim yok, bir hayvanım yok satayım ödeyeyim. (K6)

Evde olması daha iyidir. Orada olmasını istemiyorum. Çünkü her şey senin boynuna giriyor. Bazı şeylerin altından kalkamıyorsun, evde olması daha iyidir. (K7)

Kadınların eşlerinin geri dönmesini istemeleri, kadının ailenin birliğini sağlama rolünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak kadınların bu rolü, ekonomik kaygılarla çatışabilmektedir. Katılımcıların bazıları, eşlerinin illegal yolla yurt dışına gittiklerini ve gitmek için de çok fazla borçlandıklarını belirtmişlerdir. Geri döndüklerinde bu borcu ödeyememe kaygısı, dönüş sürecini etkilemektedir. Dolayısıyla eşin geri dönmesini istemenin, yalnızca bireysel bir istek olmadığı, aynı zamanda aile içi rollerin ve ekonomik gerçekliğin kesiştiği bir durum olduğu görülmektedir.

Çocuklar ile İlişkiler

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda çocuklarla ilişkiler teması “olumlu” ve “olumsuz” alt temalarına ayrılmıştır.

Katılımcıların çoğu, çocuklarıyla ilişkilerinin olumlu olduğunu ve bu süreçte birbirlerine destek olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle kız çocukları olan kadınlar, çocuklarının onları üzmediğini ve daha çok yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar, erkek çocuklarıyla ilişkilerinde sorunlar yaşadıklarını ve onlara söz geçirmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun, erkek çocuklarının ergenlik ve beliren yetişkinlik dönemlerinde (14-19 yaş) agresif tavırlar sergilemeleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Lise üçüncü sınıfa gidiyor kızım okuldan geliyor ben çalışıyorum, hemen bir çay koyuyor, ‘anne sen yoruldu’ diyor. Bulaşığı topluyor hemen makineye atıyor yardımcı oluyor yani. Benim çocuklarım destek oluyor. (K6)

Eşim gidince çocuklarım beni daha çok kötü etkiledi. Dinlemiyorlar. Bu da benim sağlığımı etkiledi. Her lafı da babaya anlatamıyorsun. Orada onu etkiliyor. Onun psikolojisinin yerle bir olmaması için kimi lafları gizliyorum. Çocuklar erkektir, dinlemiyorlar seni. Sigaraya başladı. Çevreye bakıp uyuyor onlara. (K7)

Bu ifadeler, kadınların geleneksel yapının toplumsal cinsiyete ilişkin ortaya koymuş olduğu kurallar çerçevesinde anneliği deneyimlediğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadınlardan merhametli olması, ev işlerini yapması, çocuğa bakması beklenirken erkeklerden güçlü olması ve para kazanıp evi geçindirmesi beklenmektedir (Lecaj, 2019). Bu toplumsal cinsiyet rolleri çocukları yetiştirme biçimlerini de belirlemektedir. Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi kız çocukları annelerine ev işlerinde destek olurken erkek çocukları destek olmamaktadır. Bu durumun toplumsal cinsiyetin erkeğe yüklemiş olduğu rollerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla erkek işçi göçü, bir taraftan parçalanmış aileleri beraberinde getirirken diğer taraftan aile içindeki toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmekte ve devamlılığını sağlamaktadır.

Diğer Aile Üyeleri ile İlişkiler

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda diğer aile üyeleri ile ilişkiler teması “maddi destek” ve “manevi destek” alt temalarına ayrılmıştır.

Katılımcıların bazıları eşleri yurt dışına gittikten sonra diğer aile üyelerinin maddi destekte bulduklarını belirtmişlerdir. Özellikle anne, baba ve kardeşler olmak üzere aile bireylerinin sağladığı maddi ve manevi destek, kadınların bu süreçte kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olmuştur. Bazı katılımcılar, sadece kendi aile üyelerinin destek sunduğunu, eşlerinin ailesinin ise kıskançlık yaptığını ifade etmişlerdir. Maddi destek sağlayamayan ancak manevi destek veren aile üyeleri de kadınlar için önemli olmuştur. Ailelerinin yanlarında olması, kadınların daha güçlü hissetmelerini sağlamış, psikolojik olarak

rahatlamalarına yardımcı olmuştur. Bazı katılımcılar, eşlerinin ailesinin maddi destek sunmasa da manevi anlamda yanlarında olduklarını dile getirmiştir. Bu desteğin, ilişkilerin güçlenmesine, kadınların yalnız hissetmemelerine ve moral bulmalarına katkı sağladığı görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Psikolojik destek oldular ama maddi asla. Aramız iyi onlarla. Bana diyorlar ‘senin bir zararın bize yok, oğlumuz hatalıdır, biliyoruz, çek.’ (...). (K4)

Kardeşlerim ilgileniyor, kardeşlerim destek oluyor. Onların dışında kimse destek olmadı, kimse sormadı. Tam tersine daha çok kıskançlıklar oldu. Eşi para kazanıyor, para kazanmaya gitti. Bu konuda sadece kardeşlerim destek oldu. Gelip gidip soruyorlar bir ihtiyacın var mı diye. Kız kardeşlerim, erkek kardeşlerim sağ olsun, onlar destek oldu. Diğerleri (eşinin tarafı) daha çok kıskandı, hesabına para geliyor, eşi para kazanıyor gibi daha çok kıskançlıklar başladı. (K8)

Kaynanam, kayınbabam çok destekledi. Manevi destek çok önemli bir durum. Onlar yanımda Allah başımızdan eksik etmesin. (...). Maddi desem çok destekleri olmuyor onlar da ancak kendilerini geçindiriyor. Maddi bir destek şey değil ama manevi çok şükür yanımdalar Allah razı olsun. (...). (K9)

Kadınların bu süreçte maddi ve manevi olarak desteklenmeleri; aile içindeki bağları güçlendirmekte ve zorlu süreçlerde kadınların psikolojik olarak daha dayanıklı olmalarını sağlamaktadır. Aile üyelerinin maddi ya da manevi destek sunmaları, kadının yalnızlık hissini azaltmakta ve kendine güvenini artırmaktadır. Ancak, eşinin ailesi tarafından kıskanılmak ve olumsuz tutumlarla karşılaşmak, kadının moralini bozabilmekte ve ailenin desteğinin önemini ortaya koymaktadır. Bu tür desteklerin, kadınların zorluklar karşısında daha güçlü durmalarını sağlayan önemli faktörlerden biri olduğu görülmektedir.

Sosyal Çevre ile İlişkiler

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda sosyal çevre ile ilişkiler teması oluşturulmuştur. Bu tema “komşuluk ilişkileri”, “ilçe dışına çıkma” ve “dedikodu algısı” alt temalarına ayrılmıştır.

Katılımcıların bir kısmı, eşlerinin yurt dışına gitmesinin ardından sosyal ilişkilerini sınırlandırdıklarını ve komşularla daha az iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, çok yakın akraba ve komşulara gittiğini ifade ederken, bazıları ise eşleri yurt dışında olduğunda komşulara gitmediklerini, bu konuda sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmiştir. Katılımcılardan K10 ise etrafındaki insanların kocası hakkında konuştuklarını ve bu nedenle toplum içine girmediğini ifade etmiştir. Bu durum kadınların daha fazla yalnızlaştığını göstermektedir. İnsanlara güvenmeme, dedikodu ve söylentilerin de komşulara gidip gelmeyi olumsuz etkilediği görülmektedir.

Erkek işçi göçü kadınların ilçe dışına çıkışlarını da etkilemektedir. Katılımcıların bazıları tek başlarına ilçe dışına çıktıklarını belirtirken bazıları kendi istekleriyle yanlarında refakat eden (çocuk ve kadın) birisiyle ilçe dışına çıktıklarını belirtmişlerdir. Kadınların ilçe dışına çıkmaları hastane gibi zorunlu işler olduğunda gerçekleşmektedir. Katılımcıların ifadelerinde keyfi olarak gezmeye gittiklerine rastlanılmamıştır. Aksine bazı katılımcılar eşleri yanlarında olmadığı için çocukları bir yerlere götüremediklerini, etkinlik yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınların bir yerlere gitmek için eşlerinden izin alma gibi durumun söz konusu olmadığı sadece haberi olması açısından eşlerini bilgilendirdikleri görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Komşulara gitmiyorum. Pek nadir. Eşim buradayken gidiyorum. Eşimden sonra gitmiyorum. Komşulara gidemiyorum, sıkıntı oluyor o konuda. (...). (K7)

Eşim diyor sen biliyorsun, benim söylememe gerek yok. Nereye gideceğini, gitmeyeceğini biliyorsun. Bana söylememe gerek yok. Yani ben hiç öyle bir sıkıntı yaşamıyorum. Tek başıma gidip gelebiliyorum her yere. Hastane olsun, başka işler olsun kendim halledebiliyorum. (K8)

(...). *Topluma girmiyordum fazla, bazen hiç topluma girmiyordum. Asla düğünler olsaydı, bir taziye bir şey olsaydı gitmiyordum. Çünkü niye gitmiyordum biliyordum ki konuşuluyor. Hep evimde kalıyordum, bahçeye çıkıyordum bahçeden tekrar evime giriyordum. Hep kaçıyordum, onlar da bana diyordu 'sen niye kaçıyorsun niye içimize gelmiyorsun.' Bir kere yüzlerine dedim ben geliyorum siz beni bin pişman ettiriyorsunuz. O yüzden ben dedim gelmiyorum. (...). (K10)*

Toplumsal yaşamda var olan ve önemli bir yaptırım gücü olan dedikodu ve söylentiler nedeniyle katılımcılar hal ve hareketlerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, kadınların rahat hareket edemediklerini göstermektedir. Kadınların kocalarıyla ilgili de dedikodu yapıldığı, bu dedikoduların kadınları üzdüğü ve onların insanlardan uzaklaşmalarına neden olduğu görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Daha dikkatli davranıyorum. Eşim yanımda olmadı daha dikkatli davranacaksın. Hareketlerine dikkat edeceksin. Laf söz oluyor. Tek başına buyruk yapamıyorsun, gidemiyorsun. Yanımda biri olmazsa tek başına hareket edemiyorum. (...). Küçük yerlerde herkes herkesi tanyor, dikkatli olacaksın. (K7)

Dedikodu nasıl oldu? Eşimin orada çocuğu oldu konusunda dedikodu baya oldu. Ama ben inanmadım onun çocuğudur. Dediler onundur ben inanmadım ben dedim başkasındır siz yalan söylüyorsunuz. O laflarla ben çok sinirleniyordum, etkileniyordum. Ağzları torba değil ki sen büzesin. Öyle öyle alıştım daha. Kim ne deseydi buradan girer buradan çıkardı. (...). (K10)

Katılımcıların ifadeleri, eşlerinin yurt dışında olmasının ardından sosyal ilişkilerinde ve günlük yaşamlarında zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Dedikodu ve söylentilerin, kadınların toplumsal yaşamda rahat hareket etmelerini engellediği ve yalnızlaşmalarına neden olduğu görülmektedir. Dedikodu ve söylentiler, eriliğe ilişkin değerleri içermektedir. Bu eril değerler tam olarak yerine getirilemediğinde dedikodu ve söylentiler başlamaktadır. Genellikle dedikodusu yapılanlar kadınlardır. Dilde, bedende, giyimde ve benzeri birçok toplumsal alanda toplumsal cinsiyetin izlerine rastlanılmaktadır (Erdoğan, 2021). Bu dedikodu ve söylentiler, kadınların hem davranış hem de sosyal çevre olarak denetim altına alındığını ve ataerkil normların günlük iletişim biçimine yansıdığını göstermektedir.

Yurt Dışına İşçi Göçünün Psikolojik Etkileri

Katılımcılara “Eşinizin yurt dışına çalışmaya gitmesi psikolojinizi nasıl etkiledi?” sorusu sorulmuş ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda yurt dışına işçi göçünün psikolojik etkileri teması belirlenmiştir. Yurt dışına işçi göçünün psikolojik etkilerine ilişkin tematik veriler Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Yurt Dışına İşçi Göçünün Psikolojik Etkileri

Yurt Dışına İşçi Göçünün Psikolojik Etkileri	Tanım	F	Katılımcı İfadeleri
Sinir/Stres	Kadınların eşin yokluğunda yaşamış oldukları zorluklar ve sıkıntılar karşısında sinir/stres yaşamaları	4	“Baş ağrılarım oluyor, yorgunluktan, stresten. (...). Ben bazen vücudumun o kadar kasıldığını hissediyorum ki yatamıyorum vücudumun sızlamalarından ya da stresten, ya da düşüncelerden.” (K3), “Yine beni çatlatacak, yine beni sinir hastası edecek, zaten yaptı.” (K4)
Üzüntü	Eşin uzakta olmasının ve yaşanan sıkıntıların verdiği duygusal zorluk	6	“Psikolojimi etkilemedi ama üzülüyorum çocuklar üzerinde baba hâkimiyeti daha fazla olsun isterdim.” (K5), “İster istemez insanı etkiliyor, üzülüyorsun. İnsan üzüyor ne yapsan üzülüyorsun, en mutlu anında yanımda olmadığı zaman insanı etkiliyor.” (K9)

Kaygı ve Korku	Belirsizlik veya endişe verici durumlar karşısında yaşanan huzursuzluk ve tedirginlik hali	4	“gittiği zaman sanki her şeyden kopuyorum, kimsem yok gibi görüyorum kendimi. Ne olacak, bir şey olsa kim bizi götürecektir diye aklımdan geçiriyorum bazen.” (K1), “Tabi ki insanın eşi yanında olsa sen başını yastığa koyarsın sabah kalkarsın ama olmayınca insan korkuyor. Her şey insanın başına geliyor.” (K10)
Uykusuzluk	Kaygı ve korku karşısında uyku düzeninin bozulması	2	“Bu gece uykum kaçtı geldim mutfakta üç buçuğa kadar mutfakta oturdum, uykum kaçtı yatamıyorum bazen. (K6), “Ben bazen yastığa başımı koyuyordum sabahlara kadar bazen uyumuyordum.”(K10)
Ruh ve Sinir Hastalığı	Eşin yaşadıkları karşısında ruh sağlığının bozulması	2	“Bütün akıl sağlığımı yitirdim ben onun yüzünden.” (K4), “Sinir hastası oldum. Onun yurt dışına gitmesi, gelmemesi ben böyle oldum. Benim bütün sıkıntılarımın sebebi odur.” (K10)
Psikolojik Şiddet	Eşin kötü sözler söylemesi, tehdit etmesi, ilgi ve sevgi göstermemesi	3	“Uzaktan durdu beni çatlattı ‘siz bana muhtaçsınız, canım istese gönderirim size, adam olacaksınız, akıllı olacaksınız, böyle olacaksınız’ derken ben de kafaya takmışım. (...). (K4)
Psikolojik Sorunlarla Baş Etme	Yaşanılan psikolojik sorunlarla çeşitli stratejiler kullanarak mücadele edilmesi	5	Kafaya takmamaya çalışıyorum” (K3), “Kendime moral vermeye çalışıyorum...” (K9)

Katılımcıların bir kısmı, eşleri yurt dışına gittikten sonra sinir ve stres yaşadıklarını belirtmiştir. Bu duygu durumunun hem eşlerine hem de çocuklarına yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla kadınların yoğun stres altında olmaları, aile içi ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların çoğunluğu ise eşlerinin yurt dışında olmasından dolayı üzüntü duyduklarını ifade etmiştir. Özellikle en önemli ve zor anlarında eşlerinin yanlarında olmaması ve evde baba otoritesinin bulunmaması, bu üzüntünün temel nedenleri arasında yer almaktadır. Katılımcılardan K4 ve K10, eşlerinin kendilerine bakmaması ve yurt dışına gidip bir daha dönmemesi nedeniyle derin üzüntü yaşadıklarını ve psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise eşlerinin gidişleriyle birlikte kaygı ve korku yaşadıklarını, özellikle güvenlik konusunda tedirginlik hissettiklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bazı kadınlar uyku problemleri yaşadıklarını ve gece boyunca huzursuzluk hissettiklerini dile getirmiştir. Katılımcıların bir bölümü ise yaşadıkları bu olumsuz duyguların zamanla ruhsal sorunlara dönüştüğünü belirtmiştir. Kadınların, eşlerinin yurt dışına gittikten sonra geri dönmemesi, maddi destek sağlamaması, kendilerini ihmal etmesi veya ikinci evlilik yapması gibi nedenlerle ruhsal açıdan ciddi şekilde etkilendikleri görülmektedir. Katılımcıların konu ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(...). Bilmiyorum iyi mi yapıyorum kötü mü stresimden, sinirimden hiç sesi kulağıma gelmesin diyorum. Yapamadığım, üstesinden gelemediğim zaman. Erkeğin yaptığı iş var, bayanın yaptığı iş var, bayan yapamayınca ne yapacak... yapamadığında öyle katıyorsun, üzülüyorsun. (...). Kızım mesela parka gidiyor, konuştuğumuz dakikaya kadar ben bir kor gidip orada görüp geliyorum. (...). Gözümün önünden ayrıldıklarında ben o an çok tedirgin oluyorum. Eşim burada olduğunda ben rahatım, zor bir durum da olsa baba üstesinden gelir. (K2)

Elazığ'ın bütün psikoloji doktorlarını gezdim. Depresyona girdim. Bir bakın kaç doktora gitmişim. Kırk gün akıl hastanesinde yattım. 10 gün sonra tekrar yakalandım o hastalığa. Bir de iki üç gün daha gittim

yattım. Psikoloji hapları kullanıyorum. Depresyon hapları kullanıyorum. Uzaktan durdu beni çatlattı ben de kafaya taktım taktım beni delirtti. (...). (K4)

Sinirli olabiliyorsun. Çocuklara bağırabiliyor insan. (...). O sıkıntıları baya geçirdim. Psikolojimde alt üst oldu. Baya etkiledi bizi. (K7)

Ses çıktığında kalkıyordum kontrol ediyordum bakıyordum çocuklarım yatıyor tekrar çocuklarımın yanında uzanıyordum. Bazen uyukum kaçıyor, öylece bekliyorum. Çok şükür çocuklar var. (...). (K10)

Toplumsal cinsiyetçi yapının kadına dayattığı sorumluluklar, kadınların psikolojisini ve toplumsal yaşamını doğrudan etkilemektedir (Timurturkan, 2019). Bu bağlamda katılımcıların eşlerinin yurt dışına gitmesinin ardından sinir, stres, üzüntü, kaygı ve korku gibi psikolojik zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Kadınların artan stres ve sorumluluk nedeniyle psikolojik sağlıklarının etkilendiği görülmektedir.

Katılımcıların ifadeleri, hem eşleri hem de çevreleri tarafından psikolojik şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Eşlerinin tehdit edici söylemleri, çevrelerindeki acıma duyguları ve dedikodular, bazı kadınların psikolojik şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Bu durum, kadınların fark edilmeden kontrol altında tutulmasına yol açmaktadır. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(...). Ben çevreye bakarsam insan psikolojikmen çöker. (Neler söylüyorlar?) Gitti, falan filan yalnız kaldınız gibisinden. (K9)

Eşimin orada çocuğu oldu konusunda dedikodu baya oldu. Ama ben inanmadım onun çocuğudur. Dediler onundur ben inanmadım ben dedim başkasındır siz yalan söylüyorsunuz. O laflarla ben çok sinirleniyordum, etkileniyordum. (...). Hep kaçırıyordum, onlar da bana diyordu 'sen niye kaçırıyorsun niye içimize gelmiyorsun.' Bir kere yüzlerine dedim ben geliyorum siz beni bin pişman ettiriyorsunuz. O yüzden ben dedim gelmiyorum. (...). (K10)

Psikolojik şiddet, bireylerin duygusal bütünlüğünü hedef almakta ve derin etkiler bırakmaktadır. Kadınlara eşleri ve sosyal çevreleri tarafından uygulanan psikolojik şiddetin, ataerkil normlardan kaynaklandığı görülmektedir. Kadınları kontrol altında tutma, duygusal olarak manipüle etme, tehdit etme gibi davranışlar özgüveni zedelemekte ve onları sessizleştirerek bağımlı hale getirmektedir. Toplumun kadınlardan beklediği rollerin, psikolojik şiddeti meşru hale getirdiği düşünülmektedir.

Katılımcıların bazıları eşleri yurt dışına gittikten sonra yaşamış oldukları psikolojik sorunlarla baş etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların sabretme, mizaha vurma, belli etmemeye çalışma, kendini işe verme, kafaya takmama gibi baş etme stratejileri ile moral ve motivasyonlarını artırarak yaşadıkları sorunları aşmaya çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Çok zor, öyle zor ki. Ben diyorum ya espri olarak böyle daha rahatım ya gerçekten espri anlamında. Ben kendimi böyle motive etmesem kahrediyorum kendimi, üzüliyorum. (...). (K2)

Gidiyorum bahçemden biraz uğraşıyorum, biraz sebze ekiyorum. Kafa dağıtmaya çalışıyorum. (K6)

Kendimi iyi hissetmek için, psikolojimin bozulup daha kötü yerlere gelmemesi için dikkat ediyorum. Kendime moral vermeye çalışıyorum çocuklarla olsun, dediğim gibi kayınvalidem, elim var sağ olsun arkadaş gibiyiz o yüzden sıkıntı olmuyor. Ara ara sıkıntılar oluyor ama frenliyorum kendimi. Çok fazla kafaya takmamaya çalışıyorum. Çocukların bana ihtiyacı var, ileriki zamanda çekmemek için, yıpranmamak için, eşimin yanında olmak için dikkat ediyorum. (K9)

Kadınların yaşamış oldukları psikolojik sorunlarla baş etmelerinde bireysel çabalarının yanı sıra aile ve sosyal çevre desteğinin de önemli olduğu görülmektedir. Kadınların destek arayışına açık olması, yaşadıkları sorunların hafiflemesi ve baş etme stratejilerinin geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Sonuç

Göç hangi maksatla yapılırsa yapılsın insanları olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. İnsanları önemli derecede etkileyen göçlerden biri, erkeklerin ailelerini geride bırakıp, çalışmak için yurt dışına gittikleri işçi göçüdür. İşçi göçü hem göç eden kişileri hem de geride kalanları çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu araştırmada da yurt dışına işçi göçünün geride kalan kadınlar üzerindeki sosyopsikolojik etkileri anlaşılmalı çalışılmıştır. Bu araştırmanın bulgu ve sonuçları araştırmaya katılan 10 katılımcının yanıtları doğrultusunda elde edilmiştir. 10 katılımcı için geçerli olan sonuçlar genelleme amacı taşımamaktadır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen veri analizi ve yorumlama süreci, çalışmanın amacına uygun sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, erkeklerin yurt dışına çalışma amacıyla gitmelerinde geçim sıkıntısı, yaşanılan yerde iş olanaklarının sınırlı olması ve meslek sahibi olmama gibi ekonomik nedenlerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet normlarının erkeklere aileyi geçindirme sorumluluğu yüklemesi de erkek işgücü göçünü teşvik eden önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmada kadınların yurt dışına gitme kararını eşleriyle birlikte verdikleri ancak ilk başta bu kararı onaylamadıkları daha sonraki zamanlarda çocukların geleceğini düşünme ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerden dolayı mecburiyetten onayladıkları tespit edilmiştir. Kadınların göç kararına katılmaları, onların ev içi rollerle sınırlı kalmayacaklarını ve bu rollerin sınırlarını aşacaklarını gösterirken, göç kararında kadınların fikrinin alınmaması toplumsal cinsiyet temelli güç eşitsizliklerinin ve ataerkil kodların devam ettiğini göstermektedir.

Araştırmada kadınların eşleri yurt dışına gittikten sonra çeşitli sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Bu sorunların başında çocuk bakımı ve ev işleri gibi alanlarda iş yükünün artması gelmektedir. Artan sorumluluklar kadınları hem fiziksel hem de psikolojik açıdan etkilemektedir. Bunun yanında kadınların kendilerini güvende hissetmemeleri, yalnızlık duygusu yaşamaları ve çocukların babalarının yokluğundan olumsuz etkilenmeleri de önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Çocukların babalarının yokluğuna bağlı olarak üzülmeleri, hastalanmaları, ders başarılarının düşmesi ve disiplin sorunlarının ortaya çıkması kadınların karşılaştıkları güçlükleri daha da artırmaktadır. Araştırma bulguları ekonomik açıdan da bazı sorunların yaşandığını göstermektedir. Her ne kadar erkeklerin yurt dışına gitmesinin temel amacı ekonomik refahı artırmak olsa da bazı durumlarda beklenen sonuçların gerçekleşmediği görülmektedir. Bazı kadınların eşlerinden düzenli para alamadıkları veya gönderilen paranın yalnızca temel ev ihtiyaçlarını karşılayabildiği belirlenmiştir. Bu durum, kadınların ekonomik açıdan kısmi bir sorumluluk üstlenmelerine ve mevcut kaynakları dikkatli kullanmalarına neden olmaktadır.

Eşlerin yurt dışına gitmesi kadınların aile ve sosyal çevre ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Kadınların artan sorumluluklar ve yaşadıkları ekonomik sorunlar nedeniyle eşleriyle zaman zaman çatışma yaşadıkları, bazı durumlarda ise güven kaybı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı ailelerde boşanma veya aile içi ilişkilerin zayıflaması gibi sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Sonucu ne olursa olsun yurt dışı göçü parçalanmış aileleri beraberinde getirmektedir. Çocuklarla olan ilişkiler ise hem olumlu hem olumsuz biçimde etkilenebilmektedir. Bazı kadınların çocuklarıyla bağlarının güçlendiği görülürken bazı durumlarda otorite kurmada güçlük yaşadıkları belirlenmiştir.

Kadınların diğer aile üyeleri ile olan ilişkileri de maddi ve manevi destek üzerinden konumlandırılmıştır. Kadınları en fazla kendi anne-babaları ve kardeşleri bu süreçte maddi ve manevi olarak desteklemiştir. Diğer aile üyeleri tarafından geride kalan kadınlara maddi ve manevi olarak destek verilmesi, onları duygusal olarak güçlendirmekte ve onların eşi, çocukları ve diğer aile üyeleri olan ilişkilerini kuvvetlendirmektedir. Ancak destek verilmediğinde geride

kalan kadınlar, bu süreçte yaşamış oldukları maddi ve manevi sorunlarla yalnız başına mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu dönemde kadınların destek arayışına açık olması önem arz etmektedir.

Eşlerin yurt dışına çalışmaya gitmesi kadınların sosyal çevre ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Kadınların dedikodu ve toplumsal baskı algısı nedeniyle sosyal ilişkilerini sınırladıkları ve komşuluk ilişkilerinde daha temkinli davrandıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte kadınların günlük yaşamda bazı sorumlulukları tek başlarına üstlenmek zorunda kaldıkları ve özellikle sağlık, resmi işlemler ve diğer zorunlu işler için ilçe dışına çıkabildikleri görülmektedir. Ancak bu ziyaretlerin çoğunlukla zorunlu ihtiyaçlar doğrultusunda ve yanlarına refakat eden birileri (çocuklar ve kadın akrabalar) ile gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Kadınların kocaları yurt dışına gittikten sonra hem planladıkları gibi işlerin yolunda gitmemesinden hem de iş yüklerinin artmasından dolayı psikolojik olarak yıprandıkları belirlenmiştir. Bu durumda kadınların sinir/stres, üzüntü, uykusuzluk, kaygı, korku, ruh ve sinir hastalığı gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları ve bu sorunlarla baş etmek için sabretme, mizaha vurma, belli etmemeye çalışma, kafaya takmama, kendini işe verme gibi baş etme stratejileri ile moral ve motivasyonlarını artırarak yaşadıkları sorunları aşmaya çalıştıkları da tespit edilmiştir.

Araştırmada yurt dışına işgücü göçünün, toplumsal cinsiyet rollerini ve ataerkil kodları hem pekiştirici hem de dönüştürücü bir rol oynadığı görülmektedir. Erkekler kendilerine atfedilen rolleri yerine getirmeye devam ederken geride kalan kadınlar, ev içindeki artan sorumlulukları ile birlikte daha görünür hale gelmekte ve kamusal alana girmektedir. Bu şekilde toplumsal cinsiyet rollerinin sınırlarını zorlayan kadınlar, yaşamış oldukları sorunlarla baş etmek için kendilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak bunları yaparken de ataerkil kodlardan bağımsız hareket edememekte, tam anlamıyla rahat hareket edememektedir. Dolayısıyla kadınlar, çocuk bakımı, yaşlıların bakımı, evi idare etme noktalarında daha aktif hale gelirken, toplumsal yaptırım ve kontrol gücü olan dedikodu ve söylentilerden de uzaklaşmamaktadır. Kendilerini zorunlu olarak güçlendirmeye çalışan geride kalan kadınlar, ataerkil kodlar karşısında ikincilleştirilmekte ve görünmez hale getirilmektedir. Bu çelişkili durumlar, toplumsal cinsiyet rollerini bir taraftan pekiştirirken diğer taraftan dönüştürmektedir.

Kadınların yaşamış oldukları sorunlarla baş edebilmeleri için onlara ücretsiz psikolojik destek verecek birimlerin olması önem arz etmektedir. Ayrıca kocası yurt dışına gidip dönmeyen ve orada ikinci bir evlilik yapan kadınlar için de kadınların haklarını sonuna kadar savunacak ücretsiz avukatların tayin edilmesi de önemli bir adım olacaktır. Ayrıca eşleri para göndermeyen kadınlar için ekonomik anlamda gerekli yardımların yapılmasının da kadınlar için önemli bir destek olacağı düşünülmektedir. Yurt dışına işçi göçünde geride kalan kadınlar ve çocuklar üzerine yapılan çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir. Bu alanda çalışmaların yapılmasının kadınların ve çocukların yaşamış oldukları zorlukların daha iyi anlaşılmasına ve bu konularda iyileştirmelerin yapılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2023/19 sayılı oturum ve 36 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

Kaynakça

Abadan-Unat, N. (1976). Turkish migration to Europe (1960-1975): A balance sheet of achievements and failures (1-44). Turkish Workers In Europe 1960- 1975: A Socio-Economic Reappraisal. Nermin Abadan-Unat and contributors (Ed.), E. J. Brill.

- Akyüz, B. ve Çetin, E. (2022). İnsani gelişme endeksi ve Vikor yöntemine göre Türkiye'deki illerin sıralaması. *Verimlilik Dergisi*, (1), 60-77. <https://doi.org/10.51551/verimlilik.824462>
- Boyd, M. (2021). Women, gender, and migration trends in a global world. *The palgrave handbook of gender and migration* In: (19-36). C. Mora and N. Piper (Eds.). Palgrave Macmillan.
- Canlı, M. ve Buz, S. (2024). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Kadın Göçmenlerin Gündelik Yaşamları. *Mavi Atlas*, 12(1), 24-39. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1382617>
- Creswell, JW (2013). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. Selçuk Beşir Demir (Çev.). Eğiten Kitap Yayınları.
- Creswell, JW (2016). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (3. Baskı). Mesut Bütün ve Selçuk Beşir (Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Çağlak, U. (2017). Göç ve parçalanmış aile: Göçün ardında kalanların “dönüş” filmindeki yansımaları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(13): 135-150. DOI:10.7827/TurkishStudies.12001
- Çorlu, R. (2023). Türkiye’de Göç Çalışmaları Üzerine Bir Alanyazın Taraması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 211-232. <https://doi.org/10.52642/susbed.1346795>
- Doğangün, G., ve Keysan, A. Ö. (2022). Göçün Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Pratikleri Üzerindeki Etkisi: İmkânlar ve Zorluklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 125-150. <https://doi.org/10.33630/ausbf.986526>
- Donato, K. and Gabaccia, D. (2015). Gender and international migration: From the slavery era to the golden age. Russell Sage Foundation. DOI:10.25336/P6Q01W
- Erdoğan, J. (2021). Geride kalan kadının gözünden göç deneyimi: Halfeti örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü.
- Ghimire, D., Zhang, Y. and Williams, N. (2021). Husbands' Migration: Increased Burden on or More Autonomy for Wives Left Behind? *Journal of ethnic and migration studies*, 47(1), 227–248. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2019.1675502>
- Gülel, F., Çağlar, A., Uyar, S., Karadeniz, O., ve Yeşilyurt, M. (2017). Türkiye’de illere göre insani gelişme endeksi, Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi, (27), 208-216.
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü), (2009). Uluslararası göç hukuku-göç terimleri sözlüğü. B. Çiçekli (Ed.). Littera (Çev.). Uluslararası Göç Örgütü, No: 18.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K. ve Beşpınar, F. U. (2010). “Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 123-146.
- Kümbetoğlu, B. 2017. Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. (5. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lecaj, F. (2019). Küreselleşme Göç ve Kadın. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(1), 49-58.
- Lei, L. and Desai, S. (2021). Male out-migration and the health of left-behind wives in India: The roles of remittances, household responsibilities, and autonomy. *Social science & medicine* (1982), 280, 113982. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.113982>
- Mak, J., Zimmerman, C. and Roberts, B. (2021). Coping with migration-related stressors - a qualitative study of Nepali male labour migrants. *BMC public health*, 21(1), 1131. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11192-y>
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji sözlüğü. O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

- Meral, İ., Yıldırım, U., ve AYTEKİN, İ. (2023). Türkiye’de iller bazında insani gelişim endeksi değerlerinin hesaplanması ve insani gelişim açısından Türkiye’nin değerlendirilmesi. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 412-426. <https://doi.org/10.30586/pek.1352455>
- Özdemir, U., ve Yorulmaz, Ö. (2025). Türkiye’deki illerin insani gelişmişlik endeksine göre farklı kümeleme teknikleri ile sınıflandırılması. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics* (42), 175-197. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2024.42.1666599>
- Paine, S. (1974). *Exporting Workers: The Turkish Case*. Cambridge University Press.
- Patton, MQ. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3 Baskı). Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Çev.). Pegem Akademi Yayınları.
- Pedraza, S. (1991). Women and migration: The social consequences of gender. *Annual Review of Sociology*, (17), 303-325. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.17.080191.001511>
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociology Review* 23(3), 256-266. <http://www.jstor.org/stable/2089239>
- Seggie, FN. ve Bayyurt, Y. (2021). *Nitel araştırma yöntemi. Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (3. Baskı) içinde (12-24). Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Soytürk, M. (2012). Türkiye’den Avusturya’ya işçi göçü. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 7(3), 2313-2328. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3465>
- Timurturkan, M. (2019). Annelik, Söylem ve İktidar: Eleştirel Bir Tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(47), 64-78. <https://doi.org/10.35237/sufesosbil.630546>
- Turan, B. (2025). *Avrupa’ya işçi göçü sonrası, geride kalan kadınların sorunları: Elazığ Yazıkönak örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü-TDK. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.05.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, (2023). *İllere ve cinsiyete göre Türkiye’ye gelen ve Türkiye’den giden göç, 2022, 2023*. (Erişim Tarihi: 15.05.2025).
- UN (2017). *International migration report: Highlights*. Department of economic and social affairs: New York. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf.
- World Migration Report (2024). file:///C:/Users/User/Downloads/pub2023-047-l-world-migration-report-2024_13.pdf.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topçu, D. (2022). *Türkiye’de iç göç ve toplumsal değerler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri, etkileri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6274>
- Zheng, J., and Yan, L. (2025). The impact of left-behind experience on the mental health and marital satisfaction. *Frontiers in psychology*, 16, 1603281. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1603281>